

8/2135

BUDAPESTI SZEMLE

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

82

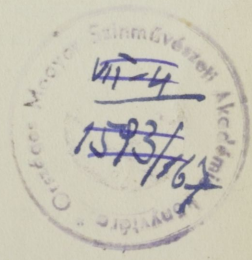
2262

GYULAI PÁL.

KILENCZVENHETEDIK KÖTET.

(265. 266. 267. SZÁM)

dpo

BUDA-PEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1899.

mányt: ez a rész nyeresége marad a magyar æsthetikai irodalomnak.

E mű minden hiányai mellett is alapvető munka, melyet az Akadémia méltán tüntetett ki a Bézsán-féle díjjal.

Császár Elemér.

*Archiv für Religionswissenschaft, herausgegeben von Dr. Th. Ar-
chelis in Bremen. Erster Band. Freiburg i. B. 1898, (négy füzetben)
378 lap.*

Régen volt, hogy e folyóiratban ismételten számot adtunk az összehasonlító vallástudomány állásáról. (*Budapesti Szemle* XXVI. köt. 204—225 l.; XXVIII. köt. 1—35. l.)

Most a czimben jelzett új folyóirat, mint ez ifjú tudomány terén előlépő legújabb irodalmi vállalat, alkalmat nyújt, hogy e mindinkább eredményes tudományos törekvésekre megint reámutassunk.

Az összehasonlító vallástudomány a közönséges értelemben vett theológiától abban különbözik, hogy a vallásos jelenségeket nem egy körülhatárolt felekezet adott tényeként teszi a tanulmány tárgyává, hanem mint az emberiség szellemi életének általános jelenségét veszi vizsgálódás alá. Eleve föltételezett sarktételek nélkül indul a vallás jelenségének lélektani és történelmi vizsgálata. Objectív tudományos módszerrel egyaránt kutatja a vallás legelemiebb nyilatkozásait, úgy mint annak legműveltebb alakulási módjait, a barbár fetisimádók babonáit, meg a kelet és nyugot nagy kulturnépeinek vallásos irodalmait, intézményeit és cultuszokzásait. Egyik főczélja, azon fejlődési menetet és azon lélektani törvényszerűséget földeríteni, mely a vallásos jelenségek kialakulásában érvényesül. Törekszik pedig e cél felé nem speculatív, hanem tapasztalati úton, a mennyiben a társadalmi jelenségekben nyilvánuló vallásos hagyományok és az irodalmi tények összehasonlító constatalásából indul ki és a prioristikus elemeket nem enged tanulmányai körébe veyülni.

Másrészt ez általános fejlődéstörténeti kutatásokon kívül az egyes tételes vallásrendszereket is kitézi vizsgálódása tárgyául; de nem — a mint azt régebben tenni szokták — pusztán leíró (descriptív) czállal, hanem azon általános kapcsolat szemmel tartásával és azon tanulság szempontjából, melyet az egyes vallások tör-

ténelmi tanulmányozása a vallásos jelenségek megértése számára nyújthat.

Így tárgyalta például a Hibbert-Lectúres során Max Müller (1878) a vallás eredetét és fejlődését, *as illustrated by the Religions of India*; egy évvel később Le Page Renouf tanulmányozza *The origin and growth of Religion as illustrated by the Religion of ancient Egypt* stb. Nem is annyira a vallásokat, mint a vallást tanulmányozzák, kiki a maga szaktudományából merített adatokkal járulván az általános történelmi tények és törvények földértéséhez.

Az összehasonlító vallástudomány semmiféle pozitív vallással ellentétbe nem helyezkedik; a gyakorlati vallás köreit egyáltalában nem zavarja. Hagyományait nem bántja, hanem magyarázza. Ezért minden tudományos teológiának hathatós segédeszközeként tekinthető. S tényleg a német, hollandi, angol és amerikai teológiai tanulmányban nagyon előkelő szerepet is juttattak neki; *) az egyetemek oktatásában az összehasonlító vallástudománynak mindinkább több tere nyílik.

Nem tekintve azon sok cikket és tanulmányt, melyek e tudomány köréből a tudományos teológiának, az ethnographiának és a keleti világ ismeretének szánt folyóiratokban sűrűen találtak helyet, 1880 óta a vallástudományra vonatkozó tanulmányok rendszeres gyűjtő helyéül szolgált a Párisban Jean Reville szerkesztése alatt és szoros kapcsolatban a Musée Guimet-vel megjelenő *Revue de l'Histoire des Religions*; az évenként két kötetben megjelenő folyóiratnak most már 38-ik kötete záródik le.

A mult év kezdetével e vállalatnak német versenytársa is támadt a számos munkáiból jól ismert ethnograph, Achelis dr. szerkesztése mellett megindult *Archivban*. A könyvkereskedő cég, mely e folyóirat kiadására vállalkozott, (J. C. B. Mohr, breisgaueri Freiburgban) a német irodalomban különösen a tudományos teológiát és vallásismeretet képviseli. Nála jelenik meg a teológiai tankönyvek azon sorozata, melyet Harnack, Cornille stb. munkái tesznek értékesé; nála van folyamatban az ó-testamentomi commentárok gyűjteménye, melyben az erre leghivatottabb tudósok e téren a tudománynak legújabb állását mutatják be; ő adta ki tavaly

*) Nálunk I. Schneller István *Az általános vallástörténet jogosultsága a teológiai intézetben* című programm-értekezését (a pozsonyi theol. akadémia évkönyve 1886-ról).

már második kiadásban Chantepie de la Saussaye *Lehrbuch der Religionsgeschichte* című gyűjteményes munkáját, melybe a legilletékesebb szakemberek szolgáltatták az egyes vallások ismertetését; újabban meg *Sammlung gemeinverständlicher Vorträge und Schriften aus dem Gebiet der Theologie und Religionsgeschichte* czímen a vallástudomány szempontjainak és eredményeinek népszerűsítésére törekvő füzetes gyűjtemény kiadásába fogott. Míg e könyvek és előadások a tudomány eredményeinek összefoglalását tűzik ki, addig ezek mellett az Achelis szerkesztette *Archiv* rendeltetése, hogy a kutatások folyamatát mederbe gyűjtse.

A folyóirat, melyből negyedévenként 1—1 füzet jelenik meg, a vallástudomány nem egy különös irányát műveli kizárólagosan. E kutatások körében is különféle irányban ágazik el a munkálatok módszere. A mythologia terén egymással szemben áll Max Müller philologiai iskolája az Andrew Lang anthropologiai módszerével. Az *Archiv* egyiköket sem szolgálja egyoldalúan. Sőt részrehajlatlan méltatásával nagyban fog hozzájárulni annak a belátásához, hogy a vallásalakulás egy-egy tényezőjének túlhajtó alkalmazása elállja az igazi históriai szemlélet útját, hogy az egyoldalúan előtérbe helyezett szellemi erők mindegyikének van valami része e tanulmányok tárgyát tevő bonyolult jelenségek előállításában.

A vallástudomány anyagának természetéből szinte következik a folyóirat tartalmának túlságos sokoldalúsága. Míg egyrészt a vallásalakulás és fejlődés jelenségeivel mintegy a sokrétű részletekből kiemelkedő általános eredményekkel foglalkozik, másrészt az egyes nép- és világvallások köréből is hoz részletes, sokszor monographikus tanulmányokat. A főadat első részének mindjárt az első füzet bevezetésében Hardy nagyszabású módszertani értekezése szolgál: *Mi az a vallástudomány?* (9—42. l.) Az általános kérdések tisztába hozásának szolgál még a szerkesztő cikke (188—190) a vallásról mint társadalmi jelenségről (Stein Lajos nagy könyve alkalmából). Ezekhez csatlakozik Roschernek, a *Mythologiai szótár* szerkesztőjének tanulmánya *A görög mythologia tanulmányának jelen állásáról*, kapcsolatban a Pan isteni alak jelentőségének kifejtésével (43—90. l.). Ez arkádiai isten attribútumaiban a pásztorélet mozzanatait ismeri föl és éz életmód görög fölfogásának ismertetésére, vallásos hatásainak föltüntetésére a görög irodalom minden zúgából nagy szorgalommal hordja össze az anyagot.

A részletes tanulmányok leginkább a görög és szanszkrit mythologia körül mozognak. A második és harmadik füzet legértékesebb részét teszi Siecke mélyreható kutatása *Rudra-isten a Rigvédában*, melyben szerző, Kuhn-Müller ösvényein haladva, szigorú philológiai módszerrel oldja meg a maga elé tűzött kérdést. A görög mythologia köréből leginkább a *Cháron* képzetéről szóló értekezés (Waser-től) köti le figyelmünket. Polivka a *Polyphemondának szláv változatait* tárgyalja. Kraus Fr. S. ismert slavista a tőle különös alapossággal művelt délszláv hagyományok köréből közöl egy guzlár-énekszövegekkel támogatott értekezést a *Yoga-áalomról a délszlávok hagyományaiban*. Az árja körből az *Archir* valóságos gyöngye Tiele-nek, a leideni egyetem híres vallás-történet-írójának akadémiai fölolvasása *Az Aveszta koráról*. Tiele már több ízben szólalt föl James Darmesteternek azon irodalomtörténeti elmélete ellen, melylyel a Zend Aveszta régiségét tetemesen alábbszállította. Darmesteter szerint a párszik szent könyvének legrégebbi töredékei sem nyúlnak hátrább Vologeses párthus király idejénél (51—55 Kr. u.); már a régi énekekben, a Gáthákban, neoplatonikus befolyást mutat föl. Javarésze pedig az Avesztának a szasszanida restaurációnak eredménye; egészen a Kr. u. IV. századig keletkeznek legelőkelőbb alkotórészei. E valósággal fölforgató nézet ellen, melyet Darmesteter az újkori orientalis tudomány legfényesebb termékeinek egyikében, a Musée Guimet kiadásában megjelent három kötetes Zend-Aveszta munkájában (Páris 1892—93) fejtett ki, tör most ismét lándzsát Tiele, mindenesetre az az ember, ki e kérdésben Darmesteter mellett a legilletékesebb tekintélynek mondható. Nem tagadván a Zend-Avesztának nevezett gyűjtemény folytatólagos keletkezését, egyes alkotó részeinek chronologiai rétegeltetését és fejlődéstörténeti különbözőségét, liturgikus és törvényhozó szövegei jó részének keletkezését a Nagy Sándor előtti időbe helyezi vissza; a bennök nyilvánuló képzetek ősrégiségét a neoplatonikus befolyások föltevése ellen védelmezi. Ezt nemcsak az akhæmenida ékiratos szövegekben mutatkozó valláselemekkel való összehasonlítás révén törekszik kimutatni, hanem azok alapján is, a miket a görög írók a régi perzsák vallásos nézeteinek ismertetésére fölhoznak, sok oly dolgot, a melyek az Avesztában foglalt tanokat tételezik föl. Mindezen részletek — Tiele szerint — nem keletkezhatték azon későkori befolyások alatt, melyekre Darmesteter a perzsa szentírás alkotó elemeit visszavezeti. Persze az úttörő munkája közzétételét alig egy évvel túlélő nagy tudós már most nem védelmezheti merész

thesiseit, melyek a stílus varázsával is lebilincselik munkája olvasóját. Burnouf óta — így jellemezte egyik társa — ily fényes előadásmódot tudományos tárgyra nem alkalmaztak Franciaországban.

A semitismus ez első kötetben aránylag soványan van képviselve. Kiemelést érdemel e körből Hartmann Márton tanulmánya a libyai sivatag beduinjainak vallásos életéről és Nöldeke egy közleménye az iszlám előtti arabság vallása köréből. Gunkel, kinek thesiseit e *Szemlében* (XCII. köt. 297 l. és k. k.) már volt alkalmunk ismertetni, nagyobb munkájában kifejtett módszere nyomán bizonyítja, hogy az Ezekiel 9-ik fejezetében szereplő hat férfi, kiknek kezeiben «az ő rontásra való szerszáma» volt, meg a közöttök járó hetedik férfi, «ki gyorsan volt öltözve és kinek oldalán írószerszáma vala», babyloniai mythoszi képzetekből eredt, melyeknek jelentőségét Gunkel a babyloniai emlékekből magyarázza ki. Különösen a gyorsan öltözött író-angyalt azonosnak tartja a babyloniai Nabu-istennel, ki az ékiratos emlékekben annak van jelölve, «ki írószárat tart kezében». E babyloniai isten adta meg az alkalmat Ezekiel visiójában az íróangyal képzetére, a mint most egyáltalán napról-napra gyűlnek az adatok arra, hogy e látomások anyaga a régi babyloniaiak theologiai képzeiteiből vannak merítve.

Minden füzetet a vallástudomány körébe tartozó fontosabb munkákról közölt könyvismertetések és bírálati cikkek egészítenek ki. Kár, hogy rendszeres bibliographiát nem adnak, hogy egy gyűjtő helyen találhatnók felsorolva e termékeny irodalom mindenféle szét-szórt adalékait. De a főntebbiekből is láthatni, mily tágas kört ölel föl az új *Archiv* sok oldalú tartalma.

—zr.—

Folyóink vizállása és a csapadék. A matematikai és természettudományi bizottság megbízásából írta Hegyfoky Kabos. Budapest, 1897. 104 l. 15 számbeli táblázattal, 5 grafikus táblával s 2 ábrával. (Magyar tud. Akadémia math. és term. tud. Közlemények. XXVII. kötetében.)

Bajosan van valaki Magyarországon, a ki a meteorologia iránt csak egy szikrát is érdeklődik, hogy a Hegyfoky nevét ne ismerné. Egyenesen csodálatos az a tevékenység, a melyet ez a hangyaszorgalmú természetvizsgáló kifejt. Évtizedek óta jegyzi már maga, napról napra, a climatikus adatokat alföldünknek vagy egyik vagy másik tipikus vidékén (Kun-Szt.-Márton, Turkeve), a